

Los balls sense vel (1858): descripció lingüística d'un text religiós del s. XIX

Los balls sense vel (1858): linguistic description of a religious text of the 19th century

HÈCTOR SANCHIS (UV)

Hecksanmo@gmail.com

Recibido: mayo de 2014. Aceptado: septiembre de 2015

Resum: El model de llengua dels textos religiosos catalans del s. XIX ha estat una tema poc tractat pels estudiosos de la llengua. En el següent treball, ens proposem portar a terme una aproximació a aquest model lingüístic a través de l'obra *Los balls sense vel*, un col·loqui de mitjans de segle XIX d'autor anònim. Aprofitarem l'anàlisi lingüística per a estudiar en quins textos gramaticals i lexicogràfics s'ha basat l'autor i quina coloració dialectal presenta.

Paraules clau: model de llengua, literatura religiosa, influència gramatical i lexicogràfica, dialecte.

Abstract: The language model of the religious texts of Catalan s. XIX has been a subject seldom dealt with by the language professionals. In the following work, we propose to carry out a linguistic approach to this model through the work *Los balls sense vel*, a colloquium mid nineteenth century anonymous. Take the linguistic analysis to study in which grammatical and lexicographical texts the author has based and the dialectical influences.

Keywords: language model, religious literature, influence grammar and lexicography, dialect.

1. INTRODUCCIÓ

En l'estudi de la llengua catalana durant el segle XIX s'han tingut poc en compte les obres de caire religiós, ja que fins ara, les investigacions s'han centrat en textos estrictament literaris, bé siguin d'intenció culta (Perea: 2006) o bé popular (Mestre: 1997). En conseqüència, coneixem poc el model de llengua

utilitzat per la literatura religiosa del XIX. Una literatura vigorosa que explica l'èxit del *Camí dret i segur per arribar al cel* (primera edició, 1843), de sant Antoni Maria Claret, amb més de 100.000 exemplars en 185 edicions només al segle XIX (Ferrando / Nicolàs 2011: 323).

El present treball no es limita tan sols a un comentari lingüístic d'un text representatiu de la literatura religiosa del XIX: *Los balls sense vel* (1858), ja que, a banda d'aproximar-nos al model de llengua utilitzat d'aquesta obra, també pretén comprovar en quins textos gramaticals o lexicogràfics s'ha basat l'autor i quina coloració dialectal presenta.

Los balls sense vel és un col·loqui entre cinc personatges femenins en què la senyora Clara, mestra molt instruïda i virtuosa, explica a Antònia, Maria, Rosa i Teresa, adolescents entre quinze i vint anys, els perills de pecar que hi ha en els balls. La primera edició de l'opuscle (Aguiló 1923: 255) aparegué l'any 1858, per l'Estampa Hereus V. Pla, de Barcelona. L'any 1864 fou reimprés a la impremta de Joan Diumenge, a Puigcerdà.

A l'obra (1858: 1) s'afirma que l'autor de *Los balls sense vel* és un sacerdot del bisbat d'Urgell, al qual se li atribueix una altra obra: *Los manaments de la lley de Déu, explicats en vers* (1858), mentre que en alguns catàlegs com el de la Biblioteca de Catalunya, l'autoria de l'obra és atribuïda a fra Jaume Ponti. Algunes obres redactades per Ponti, com ara: *Iglesia de Christo: desde Adam fins a nosaltres: dividida en las set edats del mon* (1832) o *Segona conversa del Isidro ab lo sr. Rector* (1843) apareixen publicades amb el seu nom, informació que no trobem ni a *Los balls sense vel* ni a *Los manaments de la lley de Déu, explicats en vers*. Segurament alguns catàlegs atribueixen aquestes dues obres anònimes per equivocació a fra Jaume Ponti, ja que aquest fou l'examinador sinodal d'aquest bisbat, màxim responsable de les publicacions de caire eclesiàstic a la Seu d'Urgell.

Per a fer l'anàlisi lingüística de *Los balls sense vel* seguim el mètode filològic que Joan Veny aplicà en la seua edició del *Regiment de preservació de pestilència de Jacme d'Agramont* (1971). Totes les citacions del nostre estudi són fetes d'acord amb l'original. Els exemples que adduïm apareixen en cursiva. Al costat d'aquests, trobem entre parèntesis el número de la pàgina on podem localitzar-lo. Si hi ha més números per a un mateix exemple, significa que aquest es repeteix en les pàgines assenyalades.

2. DESCRIPCIÓ BIBLIOGRÀFICA

A la Biblioteca de Catalunya hi ha dos exemplars de la primera edició (1858) i un de la segona (1864) de *Los balls sense vel*. La primera edició consta de 78 pàgines i presenta unes dimensions 11'5x7'5 cm, mentre que la segona presenta 64 pàgines i una mida de 14x9 cm. La versió digital es caracteritza per conservar totes les anotacions i marques en els marges que presenta el volum original.

La versió que hem utilitzat per a portar a terme aquest treball és la digital, és a dir, la reproduïda a internet a partir d'un exemplar de la impremta de Joan Diumenge l'any 1864, a Puigcerdà. A la coberta de l'obra no apareix cap informació. És a la segona pàgina on trobem la informació referent al títol, autor i lloc i data de reimpressió. Els tres fulls posteriors contenen un aclariment sobre l'autoria del llibre, un pròleg i els noms dels personatges que intervenen en l'obra. El contingut literari comença a la pàgina 5, primer full amb numeració, i acaba a la pàgina 64, última pàgina del llibre.

3. ANÀLISI GRAMATICAL

3.1 Grafies

Al llarg de l'obra no es produeixen confusions entre les vocals àtones: *modestia* (27), *primavera* (29), *consideració* (21), llevat d'alguns casos on la *o* es confon en *u*: *escudrinyar* (16) per *escodrinnyar* i la *e* en *a*: *treball* (17, 55) per *treball*.

Per a representar el so de *s* sorda, l'autor utilitza la grafia *c* davant *e* o *i*: *intencions* (15), *certas* (25), *principian* (29) i *-ss-* entre vocals: *assumpto* (6), *missa* (59), *plassa* (16), ja que no fa servir la *ç*. El so de *s* sonora es representa mitjançant la grafia *s* entre consonant i vocal: *donsellas* (37) i entre vocals: *escandalosos* (9). Per a representar aquest so a inici de paraula s'utilitza la grafia *z*: *zelos* (28).

L'autor utilitza les grafies *p* i *t* per a representar els sons oclusius sords [p] i [t]: *dupto* (52) per *dubto* i *pert* (20) per *perd*. Sembla un error tipogràfic la confusió gràfica entre *d* i *t* a *adulderis* (40) per *adulteris*. El grup consonàntic *ch* apareix a final de paraula amb so de *k*: *truch* (7), *lloch* (8), *aplech* (28).

El so [ɲ] es representa mitjançant el dígraf *ny* segons la normativa actual: *senyoras* (5), *minyonas* (7), *escudrinyar* (16), malgrat que el grafema castellà ñ era molt freqüent als textos catalans de l'època (Kailuweit 1992: 138). El so lateral [ɬ] el trobem documentat amb *l·l*: *il·lustríssim* (39). D'aquesta manera, el dígraf *ll* tan sols representa el so [ʎ]: *balls* (27), *millor* (55).

L'autor utilitza diferents combinacions gràfiques (*-ig*, *-tjs*, *-tg*) per a representar el so africacat final [tʃ]: *empaig* (24) per *empatx*, *desitjs* (26) o *desitg* (11) per *desig*, *mitg* (16) per *mig*. El so palatal fricatiu sord [ʃ] darrere vocal es representa amb el dígraf *-ix*: *aqueix* (6), *mateixa* (29), llevat del cas de *llegeix* (41) per *llegeix*, que sembla una distracció.

L'accent agut només serveix per a marcar generalment la síl·laba tònica no penúltima: *observació* (9), *acció* (11), *prométrerli* (17), *véurerlos* (28), *després* (47). De vegades la preposició *a* i les conjuncions *e* i *o* també s'accentuen: *ó* (11, 47), *á* (16, 28), *é* (9, 13). En el cas d'hiat, les vocals són separades per una *h*: *raho* (7), *malehit* (21), *dihuen* (30). La conjunció copulativa *i* es representa amb la variant gràfica *y*: *xotis y altres balls* (16), *valsas y contradansas* (18),

innocents y alegres (21), *luxo y vanitat* (44). També la documentem amb la variant *e*: *suspitosos e indecents* (10).

3.2 Fonètica

És cosa ben sabuda (Vený 1971: 113) que el català oriental confongué en un so [u] relaxat les vocals *o*, *u* no accentuades, confusió que remunta al s. XVI. Els parlars occidentals, en canvi, han mantingut en línies generals aquesta diferenciació de timbre. A *Els balls sense vel* constatem un cas de tancament de *o* pretònica en *u* que tan sols es produeix als dialectes orientals: *suspitosos* (10, 16) per *sospitosos* (DCVB, sv. Sospitós). També hi ha casos de *a* per *e* àtona: *traball* (17, 55) per *treball* i de *e* per *a* àtona: *tarde* (5, 63) per *tarda*.

A partit de les grafies del text, observem un exemple de geminació consonàntica causada pel contacte entre una dental i una nasal en posició posterior: *semmana* (28) per *setmana*. A partir dels models de pronúncia que ens ofereix Alcover-Moll (DCVB, IX: 886), observem com les geminacions consonàntiques es produeixen sobretot als dialectes orientals. Contemplem un exemple de metàtesi o canvi mutu (Moll 2006: 156) de situació de dos elements d'un mot: *gavinet* (60) per *ganivet*.

L'autor del text no utilitza l'apostrofació en combinacions com ara: *lo origen* (28), *de ells* (29), *te encomenasses* (47), a pesar que es produeix una elisió vocàlica.

3.3 Morfologia

3.3.1 Morfologia nominal

Tipus de plurals

Els mots femenins en *-a* formen el plural en *-as*: *amigas* (5), *festas* (6), *minyonas* (7). Cal destacar la forma *tardes* (5), plural de *tarde* (5, 63) que, a pesar de l'abundància de plurals femenins amb *-as*, conserva la vocal de la forma en singular, evitant així l'analogia amb la resta de plurals femenins. El fet que el plural de *tarde* siga *tardes* i no *tardas* implica que l'autor del text ha seguit fil per randa un conjunt de normes gramaticals a l'hora de formar el plural dels mots, però que conforma que *tarde* és un castellanisme.

Els mots que acaben en *-st* formen el plural amb la terminació *-os*: *gestos* (13, 16), *disgustos* (28). En canvi, els noms que acaben en consonants palatals africades sonores formen el plural afegint una *-s* al singular, de la mateixa forma que en català antic: *desitgs* (10, 12) o *desitjs* (26), *festeigs* (57).

Com afirma Moll (2006: 167), els mots aguts acabats en vocal i procedents de veus llatines que tenien *n* darrere la vocal tònica, en el plural recuperen aquesta *n*, de manera que el formen aplicant a la forma de singular el grup consonàntic *ns*. Alguns exemples que documentem a *Els balls sense vel* són: *ger-*

mans (8), *minyons* (8), *capellans* (24). Per contra, el grup de plurals d'antics proparoxítons acabats en *n* perden la nasal: *homes* (8, 14), *joves* (25), *verges* (37).

Article

A *Els balls sense vel*, les formes de l'article definit masculí usades són *lo*, *los*. *Lo* apareix precedint un nom: *lo favor* (5), *lo truch* (7), *lo ball* (34), *lo príncep* (56), fins i tot quan comença per vocal: *lo altre* (6), *lo origen* (28), *lo esperit* (39). L'article *lo* també encapçala infinitius substantivitzats: *lo mirar* (46), *lo molt parlar* (46), *lo reparar* (53) i realitza la funció d'article neutre: *lo que* (43), *per lo tant* (52), *lo millor* (55). En canvi, *Los* apareix encapçalant un nom: *los dias* (6), *los hostals* (7), *los homes* (21), *los abusos* (23).

Segons Francesc de Borja Moll (2006: 181): «La forma *lo* precedida de vocal final i sobretot de les preposicions *a* i *de*, tan freqüents, en quedar adherida a aquestes en les formes *al* i *del*, en certa manera resultava reduïda a *l'* o *els*, d'on provenen les formes reduïdes i reforçades masculines *el* i *els*.» A *Els balls sense vel*, contemplem com els articles *lo* i *los* esdevenen respectivament *el* i *els* en els contextos assenyalats per Moll: *lo* forma contracció amb la preposició *a*: *al extrem* (42), *al infern* (31) i a sovint amb *de*: *del estil* (9), *del decoro* (21), *del dir* (23), *a pesar dels* (52), però no: *de lo que* (24). També esdevenen *el* i *els* quan el mot que els precedeix acaba en vocal: *quel* (7), *perquels* (14).

L'article *lo* no es contrau amb la preposició *per*: *per lo mateix* (24), *per lo tant* (52), *per lo seu pare* (57). Moran (1987: 308) afirma que: «aquesta contracció és més moderna que les anteriors, com ho demostra la fórmula fossilitzada del catecisme: Per lo senyal de la Santa Creu...», motiu que explicaria aquesta absència.

Els articles definits femenins són *la* i *las*. *La* apareix precedint un nom: *la senyora Clara* (5), *la festa* (6), fins i tot quan comença per vocal: *la estopa* (51), *la abundancia* (12). Alguns exemples de l'article femení plural són: *las minyonas* (7), *las suas intencions* (15), *las Autoritats* (22).

Pel que fa a l'article personal, a *Els balls sense vel* s'observen diverses solucions: a) article personal *el/la* davant d'antropònims: *la Antonia* (22), *la Teresa* (24) i *la Maria* (48), b) antropònims que porten davant *don*: *D. Anton Maria Claret* (39), *D. Domingo Costa* (39), c) antropònims sense cap element que els acompanye: *David* (30), *Plinio* (33). Els usos de l'article personal coincideixen amb els usos que s'han fan tradicionalment arreu de la història de la nostra llengua, és a dir, generalment s'omet l'article personal quan es fa referència a un personatge il·lustre, mentre que per a introduir els noms dels personatges que infonen respecte s'utilitza *don/donya*, que apareixen sobretot en textos dels segles XVI-XX, fins a la reforma fabriana (Coromina i Pou 2001: 27). Els articles *el/la* s'utilitzen per a referir-se a una persona amb unes condicions socials semblants a les del narrador.

Demonstratius

A *Los balls sense vel* contemplem un sistema de demostratius ternari, típic del català antic i que actualment es manté viu en valencià. Cal assenyalar que tots els demostratius que hi apareixen són reforçats, és a dir, els derivats de les formes llatines: ECCU-ISTU (aquest), ECCU-IPSU (aqueix) i ECCU-ILLU (aquell), a pesar que, segons Moran (1987: 310): «les formes del tipus *est* eren molt arrelades en l'escriptura, ja que apareixen en textos de caràcter popular com els *Successos de Barcelona (1822-1835)*.»

Els de primer grau s'utilitzen per a designar les coses que estan presents o més prop de la persona que parla: *se ohi una veu del dimoni que deya: aquestos son los llassos ab que caso las ánimas y las porto al infern* (62), mentre que els de segon indiquen les coses més pròximes d'aquell amb qui es parla: *coneixes y reparas que es ocasió de que altres pequen, y ¿no vols deixar aqueixos balls?* (18), *Si pensas de aqueixa manera, Rosa, te diré vas equivocada* (6). Alguns exemples de demostratius de tercer grau són: *porta aquell llibre que trobarás sobre la taula* (32), *pensava podia continuar aquells balls sens pecar* (10).

El demostratiu neutre que més vegades apareix arreu de l'obra és *axó* (11, 13, 18, 27), si bé també grafiat *això* (41). També trobem documentada la forma *só*, pronom que apareix usat en català antic principalment en algunes combinacions, com ara: *só es* (41).

Indefinitis

Els indefinits de manera que trobem al text són: *las altras festas* (6), *altras rahons* (7), *altre dia* (6), *altres semblants* (9), *de altres que* (13). En tots els casos citats, els indefinits desenvolupen la funció d'adjectiu, llevat de l'últim cas on el pronom apareix precedit per un *de* partitiu. Així mateix, *Los demás* (47) obté el significat de «tots els altres», sentit que la normativa actual no contempla.

Les formes que tenen molta presència al text són les derivades de AL'CUNU: *algun objecte* (6), *alguns homes* (8), *alguns balls* (38), *algunas donas* (14). A l'obra no apareixen sinònims d'aquest indefinit, com ara: *qualque, qualcú o qualcun*.

Troblem documentada la forma *gayre:...si afavoreix gayre als balladors...* (36) amb significat de «molt». Un altre indefinit que presenta aquest mateix significat és *bastant:...ha reparat bastant sovint accions lletjas*.(19), ja que quan acompanya l'adverbi *sovint*, indica més abundància que quan apareix sol.

Possessius

A *Els balls sense vel* es combinen les formes possessives àtones i tòniques. Allò que cal destacar de les formes tòniques és l'alternança que es du a terme entre *mia/meva*: *mia desgracia* (28) i *meva amiga* (15); i *tualteva*: *tua conside-*

ració (21) i *la teva* (47). A pesar d'aquesta alternança, s'utilitzen les formes antigues per al plural: *las mias amigas* (5), *las mias faltas* (52), *las tuas amigas* (6), *las tuas excusas* (23). També s'empren les formes antigues per als possessius de tercera persona: *la sua edad* (7), *las suas intencions* (15), *suas mullers* (28). Pel que fa als possessius àtons, aquests no sols s'apliquen a les formes de parentiu: *son pare* (30), *son marit* (42), sinó a tots els noms: *ma part* (15, 63) i *sos pels tenia* (23).

Pronoms personals

Els pronoms *nosaltres* (23) i *vosaltres* (24) no presenten arreu del text cap variant dialectal. No obstant això, el pronom de segona persona distingeix el masculí *vosaltres* (24) del femení *vosaltras* (5, 8, 50).

Al text contemplem la forma de cortesia *vós: Mare, vos me haveu manat* (47), que segons Moll (2006: 279), era molt usada en la llengua antiga a l'hora d'adreçar-se amb respecte a algú. En la llengua actual, la forma de cortesia predominant és *vosté*.

3.3.2 *Morfologia verbal*

Present d'indicatiu

La desinència de la primera persona del singular del present d'indicatiu és *-o*: *recordo* (6), *aprobo* (7), *penso* (9) *deixo* (48). Al text localitzem la forma *oych* (55), típica del català antic i que actualment es conjuga segons el model de *partir*. En balear i en algunes zones del català continental, les primeres i segones persones del plural dels verbs de la primera conjugació conserven el resultat del llatí *-am* (-AMUS), *-au* (-ATIS). A *Els balls sense vel*, documentem aquestes terminacions: *ballam* (9), *alegrau* (21), *aplicau* (51), *escoltau* (56), encara que: *suposem* (12). La resta de persones dels verbs de la primera conjugació, amb la finalitat de diferenciar l'indicatiu del subjuntiu, també presenten aquesta vocal temàtica: *pensas* (6), *reparas* (18), *jugan* (7), *estrenyan* (24), però: *olvides* (8). Els verbs de la segona i tercera conjugació fan servir la vocal temàtica *-e*: *coneixes* (18), *devem* (27), *prometeu* (24), *absolen* (24).

Els incoatius en present d'indicatiu segueixen el model clàssic, si bé l'extensió *-eix* només apareix en la segona persona del singular i en les terceres persones: *advertesch* (7), *añadeix* (21), *llegeix* (39), *vesteixen* (27).

Present de subjuntiu

Les tres persones del singular de la primera conjugació del present de subjuntiu perden la vocal desinencial: *compr*, *parl*, *cant*. Per qüestions fonètiques, concretament per la difícil pronunciació, s'hi va adherir una *-e* de suport, obten-

int com a resultat: *compre, parle, cante*. L'exemple que hem documentat al text: *mire* (27), manté aquesta *e* de suport.

Les formes verbals en present de subjuntiu de la segona i tercera conjugació presenten la vocal temàtica *a*: *admetau* (7), *vejan* (7), *digan* (10), *cometan* (39), *tingas* (24) però *tingues* (19). En canvi, als verbs de la primera conjugació observem la vocal temàtica *e*: *gasteu* (7), *reflexioneu* (61).

Les desinències de verbs que portaven la *g* per etimologia, com ara *duga* 'DUCAM', han estat tractades com a trets característics del subjuntiu *i*, per analogia, s'han aplicat aquestes desinències a la resta de verbs en *-re* (Moll 2006: 203). A *Els balls sense vel*, no les hem documentades: *sia* (19), *sian* (25), *vulla* (31).

Les formes incoatives en present de subjuntiu mantenen l'increment *-esc*: *prohibesca* (36), *atrevescas* (7).

Pretèrit imperfet

El pretèrit imperfet d'indicatiu dels verbs de la tercera conjugació manté el vocalisme ple, segurament a causa de la conservació de l'accent en la vocal temàtica: *deya* (6, 21), *deyas* (24). Els morfemes utilitzats pels verbs en imperfet de subjuntiu (*-asses, -esses* i *-isses*) provenen del plusquamperfet de subjuntiu llatí. Aquests morfemes són típics del català antic i, avui dia, es mantenen en algunes zones de parla occidental: *parlasses* (47), *deixassen* (49), *solicitasen* (42), *sabés* (19), *haguesseu* (31), *haguessen* (13).

Pretèrit perfet

Les formes de perfet simple eren les utilitzades per la llengua antiga i, en conseqüència, per grans escriptors. Per tant, alguns autors com Verdaguer (Perea 2006: 381) associen aquest temps verbal al registre culte, cosa que els portarà a decantar-se per la preferència d'aquest temps verbal en les seues obres. Al nostre text tan sols apareixen formes simples: *diguè*, *respongué*, *aparegué* (62).

Condicional

Pel que fa al condicional, documentem les solucions modernes *podriam* (24) i *podriau* (50).

Infinitiu

Els infinitius utilitzats al text són del tipus: *tenir* (7, 13, 21), *venir* (5) i *veurer* (5, 10, 22). Aquestes formes són les dominants arreu domini lingüístic, ja

que els geosinònims *tindre, vindre i vore* són les formes modernament corrents en valencià i en bona part dels parlars de Catalunya (DECat, IX, 417; X, 106). Una altra característica que cal comentar és l'acabament en -r de les formes que actualment acaben en -re: *descomplaurer* (14), *prométrer* (17), *ofendrer* (26) i *permétrer* (39). L'aparició d'aquesta -r final es pot explicar a partir d'una analogia amb la resta d'infiniutius, ja que la majoria d'aquests presenten aquesta terminació.

Participi

Els participis que apareixen al text segueixen el model de la normativa actual: *assegurada* (23), *respost* (23), excepte *descubert* (59). El gerundi del verb *ser* és *essent* (5), forma preferida per la normativa. La perífrasi d'obligació que més apareix arreu del text és *haver de* + infinitiu: *haurem de deixar* (12), *haguessen de besar* (13), *han de considerar* (27). També trobem *deure* + infinitiu: *déu concorrer* (40) i l'estructura castellanitzant *tenir que* + infinitiu: *te que veurer* (30).

3.4 Sintaxi

Pronoms

Els pronoms àtons de primera persona apareixen en posició proclítica, és a dir, davant del verb. Per a la primera persona del singular s'utilitza la forma *me* encara que el verb comence per vocal o consonant: *me recordo* (6), *me sembla* (41), *me estima* (52). En posició enclítica documentem el pronom *em* a *quem* (31). L'atonicitat del pronom *i*, per tant, de la seua vocal, provocà que hi hagués una elisió d'aquesta obtenint com a resultat la combinació *quem* (31). El pronom emprat per a la primera persona del plural és *nos*: *nos ha vist* (5), *nos podriam* (24), *nos diu* (42), *nos assistira* (63).

El pronom *te* sol aparèixer davant d'un verb iniciat en vocal o consonant: *te ocupas* (6), *te advertesch* (7), *te sembla* (10), *te proporcionarà* (22). Gràcies a l'elisió de la vocal del pronom documentem: *no t'fies* (8), *ni t' deixes seduhir* (43). En la segona persona del plural trobem les formes *vos* i *us*. *Vos* apareix en posició proclítica, encara que el verb comence per vocal o consonant: *Vos agra-hesch* (5), *vos disgustarian* (8), *vos he llegit* (36) i en posició enclítica quan acaba en consonant: *sentarvos* (5), *confessarvos* (54). El pronom *us* s'utilitza igual que en català antic, ja que s'usa només darrere d'un mot acabat en vocal: *queus* (49, 61).

Els pronoms *hi* i *en* tenen molta presència al text. El primer desenvolupa cinc funcions:

a) Té valor locatiu, denota el lloc on és, on va, per on passa una persona o cosa: *...com en lo ball no m'hi entretenia...* (11), *que en cert poble y vivia una molt bona casada...* (57).

b) Reemplaça una determinació introduïda amb la preposició *en*: ...*que no hi admetau homes, y que no hi gasteu massa temps...*(en lo joch de bitllas)(7), *En axo si, apreciada Rosa, que no m'hi empenyo* (13).

c) Acompanya un verb de percepció usat intransitivament: *En lo que tu confessas, Rosa, ja se hi veu lo punt de la vanitat* (10).

d) Acompanya el verb *haver* usat impersonalment: ...*hi han caygut y sempre se han apagat* (50).

e) Acompanya el verb *esser* com a sinònim de *haver-hi*: *Jamay hi sera de massa* (9).

El pronom *en* substitueix un complement nominal o verbal regit per la preposició *de*: *¡Quin compte tan estret ne donaran!*(15),...*ni de que ells sen poguessen seguir...*(29),...*dels demes poch men cuydo* (15), *lo temps ha passat casi sens adonarnos* (63). La presència a *Els balls sense vel* del pronom *ho* és infreqüent: *axi ho dona a comprendre* (48).

El pronom *es* s'empra com a reflexiu: *Molts embobats ab la hermosura de la dona, se han fet reprobos* (45), *Los homes se han depravat* (42) i per a constituir la forma impersonal del verb i la forma passiva: *Lo joch de bitllas, ab tal ques fassa en paratges apartats* (7),...*que ab los balls profans é indecents que ara se usan* (9).

En la combinació dels pronoms, l'adverbial *hi* sempre apareix en el segon terme de la combinació, tant en la llengua moderna com en la medieval (Moll 2006: 322): *se hi* (9), *m'hi* (13).

Adverbis

La presència de castellanismes és molt gran en els adverbis utilitzats arreu del text, com ara: *casi* (27), *antes* (31) i *gravement* (39), aquest últim resultat de la contaminació entre l'adverbi *greument* i el castellà *gravemente*. No obstant això, també hem documentat adverbis utilitzats arreu de la història de la llengua catalana: *jamay* (38), *gayre* (32).

Quan un adverbi modal en *-ment* s'uneix amb un altre mitjançant una conjunció, apareixen les dos formes senceres: *acalorament y enardiment* (28). Segons Moll (2003: 277), aquesta combinació sembla prevaler en el català literari modern, ja que aquest ús concorda millor amb la parla col·loquial.

L'adverbi *devant* (30) desenvolupa la funció de preposició, perquè apareix unit a un nom mitjançant la preposició *de*: *devant de la Arca* (30). Aquest adverbi, juntament amb altres, com ara: *darrera, damunt, davall, dintre...* no solen utilitzar la preposició per a unir-se amb el nom, encara que en el català continental modern (Moll 2003: 278) tenen una tendència a reforçar-se amb la preposició *de*, probablement per influència del castellà.

Preposicions

Localitzem la preposició *en* en dos contextos que la normativa actual no admet: davant d'infinitiu: *en jugar* (6) i precedint un topònim: *en París* (62). La preposició *amb*, sempre escrita en la variant antiga *ab*, s'utilitza per a indicar companyia: *ab vosaltras* (5), *ab ell* (60), per assenyalar l'instrument o mitjà material: *ab punyal* (60) i per a manifestar les circumstàncies modals d'una acció: *ab lo que vos he llegit* (36). Al text també localitzem la preposició *sense* i la seua variant antiga *sens*: *Sens pecat* (5), *sense temor* (12).

La preposició *a* s'empra per a introduir el complement directe referit a persones, us no admés per la normativa actual: *a la Antonia* (22), *als balladors* (36), *han descobert als assessins* (60). A *Els balls sense vel* es porta a terme la distinció entre les preposicions *per* / *per a*. S'usa la preposició *per* per a indicar la causa o el motiu de l'acció: *¿gosarà parlar de no tenir prou resolució y atreviment per deixar lo ballador* (17), *¿no t'enyaria y castigaria per haver faltat al manament...*(47). Per contra, quan pot haver-hi dubte entre interpretar la idea de causa o de finalitat, com observarem als exemples següents, l'autor utilitza *per a*: *jo deya que pera santificar la festa bastava ohir missa* (6), *...en paratges apartats del concurs de la gent pera no fer mal ab lo truch* (7), *si te he manat que no parlasses ab fulana pera no encomenarte la ronya* (47).

Subordinades substantives

Les subordinades substantives s'enllacen amb l'oració principal mitjançant la conjunció *que*, enllaç més corrent en el català antic i l'únic normatiu actualment (DECat, VI, 907). Quan l'oració principal té el verb o el complement dotat de règim preposicional (*a*, *amb*, *de*, *en*) no ha d'aparèixer la preposició davant la conjunció *que* (Moll 2006: 332). A *Los balls sense vel* observem com la preposició sempre acompanya la conjunció *que* en aquest context: *un gros pecat ser ocació de que altres ofengan á Deu* (10), *...de que es pecat lo ballarlos, ó de que tu has pecat...*(25), *De que en los balls que ara se balla hi ha perill* (48).

Subordinades adjectives

En les oracions de relatiu adjectives amb funció de subjecte el relatiu és *que*, encara que l'antecedent siga masculí o femení: *semblarse a tants homes que...se jugan en los hostals* (7), *casadas y minyonas que se ocupan* (7). Trobem intercalat l'article determinat entre la preposició i el pronom relatiu *que*, construcció considerada castellanitzant i no admesa per la normativa (Mestre 1999: 174): *ha dit la Antonia, a la que ha fet parlar* (25), *...certas diversions en la que entravan...* (38).

Per a referir-se a un antecedent global, és a dir, neutre, l'autor no utilitza les formes recomanades per la normativa actual, com ara: *la qual cosa* o *cosa que*, sinó la combinació de tradició medieval *lo que*, de vegades encapçalada per una

preposició: *lo que fa prou falta* (7), *satisfeta ab lo que ha dit* (25). L'autor evita en tot moment l'ús del relatiu *qual*, segurament a causa de la seua formalitat (Mestre 1999: 175). Al text, com a conseqüència, el relatiu compost es substitueix pel relatiu *que* precedit de preposició: *ab aquells balls en que comunment* (14).

Subordinades adverbials

De les adverbials temporals, cal destacar la presència de la conjunció *quant*, variant de *quan* en el català antic: *quant balla porta malas intencions* (15),...*ab aquella fulana en casa sua, quant tornarias a la teva* (47). Una altra conjunció temporal és *mentres*: *mentres una persona és de la primera volada* (25). Les adverbials locals fan servir la forma *ahont*, en lloc de la conjunció *on*: *¿ahont anau?* (5), *ahont vejau ques balla* (38).

La conjunció *donchs* apareix documentada amb valor consecutiu: *Donchs no ho fassas mes* (7), ja que la conjunció que s'utilitza per a introduir les adverbials causals és *perque*:...*perquels desagradan las actuacions desvergonyidas...* (14),...*perquels han considerat com un artifiçió moviment...*(26). Les adverbials finals s'introdueixen amb la conjunció *a fi de que*:...*a fi de que pugau comprendre lo sentit...*(32),...*a fi de quel ajudás* (60). Per a les adverbials modals, l'autor utilitza la conjunció castellana *de modo que*: *vos causaria molta sorpresa semblant resposta, de modo que no podriau...*(50).

En les oracions condicionals la subordinada de les quals és introduïda per la conjunció *si*, el verb d'aquesta es posa en pretèrit imperfecte, sia d'indicatiu, sia de subjuntiu (Moll 2003: 353). A l'obra analitzada hi ha un domini de les subordinades condicionals amb el verb en imperfecte de subjuntiu: *si fossen amortiguadas, bastaria pera revivarlas, la vanitat y luxu ab ques vesteixen* (27), *si ho sabésses com jo ho sé...*(40). En canvi, quan la subordinada conté la idea de cosa futura, el verb és present d'indicatiu: *devem apartarnos de ella, si no volem exposar la salvació de la nostra ànima* (27), *Deu ten inspirarà moltas altras...si vius en lo seu sant temor* (36).

4. ESTUDI LÈXIC

El text presenta una gran riquesa d'expressions i dites d'origen popular que demostra la vitalitat del català com a llengua del poble. Algunes d'aquestes dites, que al text reben el nom d'adagi, són bastant conegudes pels parlars de Barcelona, com ara: *la donsella recatada ab lo temps es ben casada* (61) (DCVB, sv. donzella). Altres s'escolten arreu del domini lingüístic: *aquell que la fa que la pague* (15), *aquell que tot ho vol, tot ho pert* (20). També hem documentat una dita que, fins el moment, no ha estat recollida: *Jo prou coneixia que sos pels tenia* (23), que significa conèixer algú tant bé que, fins i tot, podríem deduir les seues intencions. Una dita, com ara: *Una oreneta no fa estiu, ni dues primavera*, la trobem a *Els balls sense vel* amb algunes modificacions: *Una mosca no fa estiu, ni una guatlla primavera* (29).

Al llarg de text constatem formes pròpies del català oriental: *arremangadas* (17), *petita* (24), *rodona* (37), *fadrí* (24) com a sinònim de «persona jove que s'inclou dins de l'adolescència» i *minyonas* (40), equivalent de *fadrí* per al sexe femení. Cal destacar el camp semàntic del ball, ja que l'obra n'enumera diferents tipus, uns documentats al DCVB: *xótis*, *polca*, *rigodón*, *agalop* (*galop* al DCVB), *valsas* y *contradansas* (9), mentre que d'altres no: *pilé*, *varsoviana* i *mazurca* (9).

A *Els balls sense vel* documentem un conjunt de castellanismes que es consolidaren a finals de l'Edat Moderna: *luego* (21), *adelantar* (22), *xasco* (16) i *loca* (46). A banda d'aquests, n'hi apareixen uns altres ja documentats a l'Edat Mitjana: *sombra* (62), *menos* (53) i durant els segles XVI i XVII: *apaciguar* (47), *cuydado* (47), *lograr* (54) i *susto* (58). També hi trobem exemples que s'utilitzen per a designar nous conceptes que el català no expressava: *capritxo* (47), d'on prové el terme actual *capritx*. La presència de castellanismes es pot explicar a partir de les paraules de Ferrando (2011: 294): «la pressió del castellà durant el segle XVIII i el primer terç del XIX determinà la penetració o consolidació de molts castellanismes, en especial de tipus lèxic.»

5. LES BASES GRAMATICALS DE LOS BALLS SENSE VEL

L'autor de l'obra segueix en moltes ocasions les recomanacions que ofereix Josep Pau Ballot a la *Gramàtica i apologia de la llengua catalana* (1813-1815). Un dels criteris gràfics que aplica és la no utilització de la ç, de la qual Ballot (1814: 137) afirma: «la ç trencada se usava antigament antes de la a y o...ara apenas está en us, y nos servim de dos ss.» Una altra norma que fa servir és la de l'ús del dígraf -ix. Ballot (1814: 153) defensa el seu ús per dos motius: «fins a 1702 se expressa dita i en lo imprés...y també perque la i suavisava un poch la duresa de la x». Per contra: «*Axí* y *axó* se escriuhen sens i antes de la x».

Dels fonètics, el criteri que aplica constantment l'autor és el de la manca d'apòstrof. Aquesta posició es pot explicar a partir de l'afirmació que realitza Ballot (1814: 162): «Si haviam de usar en todas las sinéresis y sinalefas los apostrofs...verdaderament apareixería la escriptura cathalana un sarpullit, sarna o gorradura.»

Els criteris que més té en compte a l'hora d'aplicar l'autor de *Los balls sense vel* són els morfosintàctics. Els articles que empra al llarg de l'obra són *lo* i *las*, coincidint amb les aportacions gramaticals de Ballot (1814: 2): «lo usar *el* en cathalá en lloch de *lo* es error manifest; puix may la llengua cathalana ha tingut semblant article». Bofarull i Blanch (1867:11) diuen sobre l'article femení *les*: «Aunque en lo antiguo se usaba el plural femenino *les* [...] queda desechada tan antigramatical regularidad.» La formació del plural també coincideix amb la pauta marcada per Ballot (1813: 11): «si lo nom acaba ab vocal no aguda o ab consonant; forma lo plural anyadint una -s».

L'autor utilitza un sistema de demostratius ternari (*aquest/aqueix/aquell*), sistema que ofereix Ballot a la seua obra. A més, diferencia en tot moment les formes de primer grau de les de segon, d'acord amb les instruccions del gra-

màtic (1814: 25): «Lo pronom *est y aquest* serveixen pera expressar lo que està prop de aquell que parla; *eix y aqueix* lo que està cerca de aquell ab quis parla.»

L'ús que es fa a l'obra dels possessius àtons, açò és, aplicar-los no sols a les formes de parentiu: *son pare* (30), *son marit* (42), sinó a tots els noms *ma part* (15, 63) i *sos pels tenia* (23), és defensat per Ballot (1814: 29), ja que l'únic requisit que exigeix és que els noms no porten article. La distinció entre el masculí i femení dels pronoms de primera i segona persona del plural: *vosaltres* (24) i *vosaltres* (5, 8, 50) són recollides per Ballot (1814: 18).

La conjugació dels verbs en present d'indicatiu coincideix amb el model establert per Ballot (1814: 38), és a dir, la desinència *-o* per a la primera persona del present d'indicatiu, vocal temàtica *-a* per als verbs de la primera conjugació i vocal *-e* per a la resta de conjugacions. La conjugació dels verbs en present de subjuntiu també coincideix amb el model de Ballot (1814: 38), açò és, la desinència *-e* per a la primera persona del singular, vocal temàtica *-e* per als verbs de la primera conjugació i vocal *-a* per a la resta de conjugacions. La conjugació dels incoatius proposada per Ballot (1814: 66) coincideix amb les formes del text analitzat, ja que l'extensió *-eix* només apareix en la segona persona del singular i en les terceres persones del present d'indicatiu, mentre que la resta de formes mantenen l'increment *-esc*.

A *Los balls sense vel*, s'utilitzen les formes condicionals modernes: *podriam* (24), *podriau* (50), ja que les formes pròpies del català antic del condicional i futur (*poria* i *poré*), al s. XIX rebien un tractament arcaic i dialectal (Ballot 1814: 63). La funció locativa del pronom adverbial *hi* de *Los balls sense vel:...que en cert poble y vivia una molt bona casada...*(57) coincideix amb el criteri aportat de Ballot (1814: 94).

Les conjuncions que l'autor utilitza per a introduir les subordinades adverbials les podem consultar a la *Gramàtica i apologia de la llengua catalana*, llevat de *donchs* que al text apareix amb valor consecutiu, mentre que Ballot (1814: 99) la inclou dins del grup de les causals.

6. LES BASES LEXICOGRÀFIQUES DE *LOS BALLS SENSE VEL*

Els mots de *Los balls sense vel* que hem cercat amb els seus corresponents significats els hem localitzat al *Diccionari de la llengua catalana* de Pere Labèrnia (1840). A més d'aquest, hem consultat el *Diccionario catalán-castellano-latino* de Joaquim Esteve i Josep Bellvitges (1803-1805), però no hem localitzat alguns mots que si que apareixen a l'obra de Labèrnia. A més, l'obra d'Esteve i Bellvitges no ofereix els significats que Labèrnia especifica. En conseqüència, podem afirmar que el diccionari de Labèrnia fou la font lexicogràfica per excel·lència. El número del primer parèntesis indica la pàgina on podem localitzar el mot a *Los balls sense vel*, mentre que el segon va precedit de la L (Labèrnia) i el número de la pàgina.

algaravia (38): «Llengua aràbiga. Crits, confusió dels que parlan». (L66)

anacoreta (40): «Persona que viu retirada del món entregat a la virtut i a la penitència». (L85)

aplech (28): «Multitud de gent reunida». (L108)

casoris (22): «Casament fet sens judici». (L333)

espurna (50): «Centella». (L692)

estopa (51): «Lo mes bast del lli o canem que queda després de haverlo pentinat». (L706)

garbo (22): «gentilesa». (L793)

gatsara (52): «Bulla ab crits y alegria». (L798)

guspira (50): «espurna». (L829)

palaciego (40): «Qui serveix en palacio y observa son estil». (L322)

patranya (31): «mentida». (L365)

recato (21): «Modèstia, honestedat». (L563)

sarau (14): «Ball ab música entre persones de distinció». (L673)

seny (24): «Judici, enteniment». (L696)

7. INTERÉS DIALECTAL

El català oriental es diferencia del català occidental gràcies a una sèrie de trets fonètics, morfològics i lèxics que designem com a *variants diatòpiques*. A *Los balls sense vel*, hem localitzat suficients variants per a portar a terme una distinció dialectal i afirmar, en conseqüència, si el text pertany a un dialecte o a un altre. Les variants localitzades són:

- **Demostratiu:** Al text tan sols apareixen els demostratius reforçats. Aquest ús no coincideix amb el valencià, ja que al segle XIX tan sols s'utilitzen els demostratius no reforçats (Mestre 1999: 173). En canvi, les formes reforçades es combinen amb les no reforçades en els parlars de Catalunya.
- **Pronoms *hi* i *en*:** A *Los balls sense vel*, aquests pronoms desenvolupen les seues funcions tradicionals, de la mateixa forma que la resta del català al XIX (Veny: 1971), mentre que en valencià, almenys des del segle XVI, els pronoms *en* i *hi* perden bona part dels seus valors tradicionals (Mestre 1999:171).
- **Segona persona del singular del present d'indicatiu del verb *ésser*:** La forma localitzada al text: *ets* (18) és la utilitzada en tot el domini lingüístic al XIX, excepte en valencià que fa servir la forma *eres* (Veny: 1971).
- **Confusió *o* i *u* àtones en [u]:** Al text observem un exemple de confusió: *suspitosos* (10, 16) per *sospitosos*. Aquest exemple de confusió tan sols es produeix als dialectes orientals.

- Els plurals d'antics proparoxítons acabats en *n*: A *Los balls sense vel*, els plurals d'antics proparoxítons acabats en *n* perden la consonant nasal: *homes* (8, 14), *joves* (25), *verges* (37). Aquest tret és característic del català oriental (Veny 2002: 20). Tot el contrari ocorre en els dialectes occidentals, on mantenen la nasal (*home/hòmens*).
- Desinència dels verbs incoatius: Les formes incoatives que hem trobat a *Los balls sense vel* utilitzen la desinència -é-: *advertesch* (7), *atrevescas* (7), *añadeix* (21), *vesteixen* (27), *prohibesca* (36). Els verbs incoatius al present d'indicatiu i subjuntiu (pers. 1, 2, 3, 6) utilitzen la desinència -é- en oriental: *serveix*, *servezca*... Per contra, en occidental (pers. 1, 2, 3, 6) entren la desinència -i-: *servix*, *servisca*... (Veny 2002: 20).
- Lèxic específic: Al text trobem mots més característics del dialecte oriental, com ara: *petita* (24), *rodona* (37) i *minyonas* (40).

A partir de les variants estudiades, apleguem a la conclusió que l'obra *Los balls sense vel* fou redactada en català oriental, ja que els trets analitzats coincideixen amb les variants que caracteritzen el català central (Veny 1971: 25-39) i amb els usos que s'hi documenten majoritàriament al segle XIX.

8. CONCLUSIONS

Després de portar a terme l'aproximació al model lingüístic de *Los balls sense vel* arribem a les conclusions següents:

- 1) Que gràcies a l'anàlisi realitzada, coneixem que el model de llengua utilitzat per una de les obres que conformen la literatura religiosa del XIX s'ajusta a la tradició culta observada en general pels sectors eclesiàstics.
- 2) Que el model de llengua de *Los balls sense vel* segueix les orientacions de la *Gramàtica i apologia de la llengua catalana* (1813-1815) de Josep Pau Ballot, mentre que la font lexicogràfica per excel·lència n'és el *Diccionari de la llengua catalana* de Pere Labèrnia (1840)
- 3) Que *Los balls sense vel* presenta un nombre elevat de trets del català oriental, que ens permet concloure que, si bé l'autor devia ser nord-occidental, adoptà les pautes gramaticals i lèxiques predominants en el català de Barcelona del segle XIX.

9. BIBLIOGRAFIA

Aguiló, M. (1923) *Catálogo de obras en lengua catalana impresas desde 1474 hasta 1860*, Barcelona-Sueca, Curial.

- Alcover, A. M. + Moll, F. de B. (1930-1968) *Diccionari Català-Valencià-Balear*, 10 volums, Palma de Mallorca: Editorial Moll. [Disponible a: <http://dcvb.iecat.net> Consulta 15 de gener de 2013] DCVB.
- Amengual, J. (1991) *Llengua i catecisme a Mallorca: entre la pastoral i la política*. Palma, Institut d'Estudis Baleàrics.
- Anònim (1858) *Los balls sense vel*, Barcelona, Estampa Hereus V. Pla. Disponible en versió digital a: <http://books.google.es/>.
- Anònim (1858) *Los manaments de la llei de Déu, explicats en vers*, Barcelona, Estampa Hereus V. Pla.
- Ballot, J. Pau (1814) *Gramàtica i apologia de la llengua catalana*, Barcelona, Casa de Piferrer.
- Bofarull, A. + Blanch, A. (1867) *Gramàtica de la llengua catalana*, Barcelona, Espasa Editores.
- Coromina, E. (2001) «L'article personal en català», tesi doctoral, Universitat Autònoma de Barcelona.
- Coromines, J. (1986) *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana vol. VI*, Barcelona, Curial. DECat.
- (1991) *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana vol. IX*, Barcelona, Curial/ «La Caixa».
- Esteve, J. + Bellvitges, J. (1803) *Diccionario catalán-castellano-latino vol. I*, Barcelona, Tecla Pla Viuda.
- Ferrando, A. - Nicolàs, M. (2011) *Història de la llengua catalana*, Barcelona, Editorial UOC.
- Ginebra, J. (1992) «La Llengua catalana durant el primer terç del segle XIX». A: M. Prades i J. Salord (ed.) *Joan Ramis i Josep M. Quadrado: de la il·lustració al romanticisme*. Barcelona: Universitat de les Illes Balears/ Institut Menorquí d'Estudis/ Publicacions de l'Abadia de Montserrat (pp. 33-64).
- Kailuweit, R. (1992) «La gramàtica de Ballot: la llengua catalana i la consciència lingüística entre la Decadència i la Renaixença» en *Agrupació Borriana de Cultura*, 178, pp. 133-142.
- Labernia, P. (1840) *Diccionari de la llengua catalana*, Barcelona, Estampa Hereus V. Pla.
- Martí Mestre, J. (1999) «El català del país valencià dels segles XVII i XVIII» en *Caplletra*, 27, pp. 167-168.
- (1997) «Aproximació a la llengua del segle XIX a través dels sainets valencians» en *Panorama de la Investigació Lingüística a l'Estat Espanyol. Actes del I Congrés de Lingüística General (València, 15-17 de febrer de 1994)*, 5, València, Universitat de València, pp. 236-248.

- Moll, F. de B. (2006[1952]) *Gramàtica històrica catalana*, València, Publicacions Universitat de València.
- Moran, J. (1984) *El Capbreu de Castellbisbal. Estudi filològic i lingüístic d'un text català antic*, Barcelona, Edicions de la Universitat de Barcelona.
- (1987) «Un document familiar català del segle XVIII. Transcripció i comentari lingüístic» en *Llengua & Literatura*, 2, pp. 295-319.
- Perea, M. P. (2006) «Aproximació a la morfologia flexiva en l'obra de Jacint Verdaguer» en *Anuari Verdaguer*, 14, pp. 373- 399.
- Ponti, J. (1832) *Iglesia de Christo: desde Adam fins a nosaltres: dividida en las set edats del mon*, Barcelona, Estampa de la viuda i fills de D. Anton Brusi.
- (1843) *Segona conversa del Isidro ab lo sr. Rector*, Barcelona, Impremta de Valenti Torras.
- Prats, M. - Rossich, M. «El «Llibre dels secrets de l'Agricultura» i la prosa catalana a l'època del Barroc». Miquel Agustí, *Llibre dels secrets de l'agricultura, casa rústica i pastoril*, Barcelona, Alta Fullana, 1988, pp. 21-38.
- Veny, J. (1971) «*Regiment de preservació de pestilència*» de Jacme d'Agramont (s. XIV). *Introducció, transcripció i estudi lingüístic*, Tarragona, Diputació Provincial de Tarragona.
- (1998[1978]) *Els parlars catalans (Síntesi de dialectologia)*. Palma, Moll [12a ed.].